

УДК 376.112.4

© Псарьова М.Д., 2019 р.

<https://orcid.org/0000-0002-0575-2629>

DOI: 10.34142/23128046.2019.46.10

М. Д. Псарьова

СТАНОВЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ, КАНАДА, США)

Сьогодні Україна робить перші спроби впровадження освіти, яка б дозволяла людям з особливим освітніми потребами навчатися без обмежень поряд із однолітками, які типово розвиваються. Щоб зменшити кількість помилок на шляху до інклюзії, необхідно звернутися до історії включення дітей з порушенням психофізичного розвитку у країнах, що мають багаторічний успішний досвід роботи з такими дітьми у загальноосвітніх навчальних закладах. Тому у статті розглядається передовий досвід роботи з дітьми з особливими потребами у таких країнах, як: Великобританія, Канада та США.

Мета статті - висвітлити основні етапи становлення інклюзивної освіти в англomовних країнах, а також розглянути та проаналізувати основні підходи, що вплинули на сучасне включення дитини з розладом спектру аутизму до загальноосвітнього середовища.

Для вирішення поставленої мети були використані загальнонаукові методи, такі як аналіз, синтез, систематизація наукових джерел; а також історико-педагогічні методи: ретроспективний та структурно-хронологічний аналіз.

У статті аналізуються питання становлення інклюзивної освіти у Великобританії, Канаді, США на прикладі дітей з розладом спектру аутизму. На основі періоджерел виділено три етапи становлення інклюзивної освіти в другій половині ХХ століття: сегрегація, інтеграція та інклюзія. Розглянуто та проаналізовано основні ідеї та підходи, які значно вплинули на розуміння причин розладу та способи інтеграції дитини з аутизмом, а саме: психоаналіз та біхевіоральна терапія (прикладний аналіз поведінки). Також у статті були виділені основні стратегії та методи включення такої дитини до загальноосвітніх класів, які були успішно впроваджені у зарубіжних країнах.

***Ключові слова:** сегрегація, інтеграція, інклюзія, розлад спектру аутизму, досвід, англomовні країни, психоаналітичний підхід, біхевіоральна терапія.*

Psarova M. D. The formation of inclusive education in english-speaking countries (Great Britain, Canada and the USA) Today Ukraine is making first attempts to implement education that allows people with special needs to study

together with their normally developed peers. To reduce the number of mistakes on the way to inclusion in our country, it is necessary to study the history of integration of children with psychophysical impairments in the countries which have many years of successful work with such children in general education institutions. Therefore this article focuses on the invaluable practical experience of working with children with special needs in such countries as the United Kingdom, Canada and the United States of America.

The purpose of the article is to highlight the stages of development of inclusive education in these three countries and describe the main approaches and methods that gave opportunity to children with autism spectrum disorder to be integrated into the general educational environment.

To achieve the goal we used such general scientific methods as analysis, synthesis, systematization of scientific sources; and also historical and pedagogical methods - retrospective and structural-chronological analysis.

In this article we analyzed the development of inclusive education of children with autism spectrum disorder in Great Britain, Canada, the USA. We have carried out the analysis of the most important legal documents of the second half of the XXth century to describe the genesis of inclusion of children with disabilities. In addition, having studied relevant sources we highlighted three main stages in giving education to children with special needs: segregation (separation from education), integration (education in special schools) and inclusion (education with normally developed children). Lastly, we have pointed out two main theories - psychoanalysis and behavioral therapy (applied behavior analysis), which significantly influenced the understanding of this disorder and its causes. Behavior therapy suggested the ways of integrating children with autism in general education classes, some of them, that have been successfully used in these three foreign countries, are described in the article.

Keywords: *segregation, integration, inclusion, autism spectrum disorder, Western experience, psychoanalytic approach, behavioral therapy, english-speaking countries.*

Вступ. В Україні інтерес до навчання людей з інвалідністю та включення їх до загальноосвітнього середовища значно виріс у останні роки. Згідно Закону України «Про освіту» від 2017 року проголошено створити належні умови «для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання» (Про внесення змін до Закону України «Про освіту», 2017). Нажаль, на практиці ми зустрічаємось з недостатньою підготовленістю середовища до включення таких дітей. Шкіл, які дозволяють безбар'єрне переміщення дітей з особливими освітніми потребами, надзвичайно мало, а

більшість вчителів не володіють методиками роботи з зазначеною категорією дітей.

Інтеграція ж особи з розладом спектру аутизму значно відрізняється від включення дітей з іншими особливостями психофізичного розвитку. Через порушення у соціальній взаємодії, одноманітні інтереси та проблемну поведінку вчителі стикаються з великою кількістю проблем щодо включення такої дитини до загальноосвітнього середовища.

Вивченням питань щодо включення дитини у середовище займалися: Г. Аспергер, М. Велч, Д. Віннікотт, Л. Віслі, М. Вольф, С. ДеМаєр, Ж. Ітар, Л. Каннером, М. Кляйн, Дж. Куппер, І. Ловаас, Г. Миис, Дж. Петерс, Т. Різлі, Е. Родріге, І. Рохлін, Е. Сеген, Е. Тінберген, Н. Тінберген, М. Фестер, Т. Херон, Б. Хьюард та ін.

На даному етапі становлення інклюзивної освіти в Україні ми не маємо такого багатого досвіду включення осіб з особливими потребами у загальноосвітнє середовище як країни Заходу. Звернення до історії інклюзивної освіти зарубіжних країн необхідно для розуміння помилок, які були допущені при включенні дитини з аутизмом у соціум та превенції схожих помилок в Україні.

Метою статті є характеристика основних етапів становлення інклюзивної освіти у англomовних країнах (Великобританія, Канада, США), а також аналіз основних підходів та методів роботи, що вплинули на включення дитини з розладом спектру аутизму до загальноосвітнього середовища.

Методи дослідження. Для виконання поставленої мети були використані такі методи: загальнонаукові (аналіз, синтез та систематизація наукових джерел), історико-педагогічні (ретроспективний та структурно-хронологічний аналіз).

Результати. Зміни у ставленні до людей з особливими освітніми потребами кардинально відбулися тільки у середині ХХ ст. Тривалий час люди з інвалідністю були знехтувані суспільством без будь-якого права на

особистісне життя та громадянський статус. У Античні часи хлопчиків, які не змогли бути воїнами та захисниками своєї держави, вбивали. Філантропію у відношенні до «убогих» почали використовувати з приходом християнства, але офіційний указ був виданий Карлом Великим тільки на початку IX століття. Під впливом християнської культури у монастирях починають відкриватися богадільні та лікарні, які допомагають хворим та людям з інвалідністю.

Європа на початку XV – XVI ст. робить великий крок назад, коли інвалідність починає розглядатися як покарання за гріхи. У кінці XVI ст. у Великобританії при монастирях будуються будинки для душевнохворих, але за своїм виглядом вони були ще більше схожі на в'язниці. У цей же час у Європі з'являються перші успішні спроби навчати осіб з глухотою, які проводяться ентузіастами і ще не набули масового поширення (Malofeev, 2009).

Починаючи з епохи Просвітництва і до XIX століття погляд на людину з інвалідністю значно змінюється, так для людей з вадами зору та слуху починають відкриватися перші школи. Великий внесок у подальший розвиток роботи з «особливими дітьми» у США та у більшій частині Британської Північної Америки (Канаді) внесла Франція. На межі XVIII – XIX ст. французький лікар Ж. Ітар, працюючи з хлопчиком-мауглі (Аверонський дикун), довів можливість прищепити таким дітям деякі навички, тим самим показавши їх здатність до навчання. Е. Сеген розроблює методики роботи з дітьми з затримкою розвитку та відкриває для них першу школу спочатку у Парижі, а згодом на Американському континенті (Malofeev, 2009, Winze, 2006).

Ставлення до осіб з особливими освітніми проблемами кардинально змінилося лише у другій половині XX ст. Початком для прийняття та розуміння потреб інших людей стала Загальна декларація ООН «Про права людини» (1948 р.), у якій було проголошено рівність прав усіх без винятку людей. У галузі освіти осіб з інвалідністю переломними стали 60 – 70-ті рр.

XX ст. Так, у 1960 році Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, у якій зазначалось, що усі без винятку особи мають рівні можливості на отримання якісної освіти.

У 1975 році була прийнята Декларація про права інвалідів, що на законодавчому рівні закріпила права людей з особливими освітніми потребами. Згідно з зазначеною Декларацією інваліди мали право на медичне, правове, економічне та соціальне забезпечення; на освіту та допомогу щодо прискорення процесу їх соціальної інтеграції. Саламанська декларація осіб з особливими потребами, прийнята у 1994 році, стала найбільш значущою (*Salamanskaia deklaratsiia o printsipah, politike i prakticheskoi deiatelnosti lits s osobyimi potrebnostyami*, 1994).

Л. Віслі, Дж.Петерс вважають, що саме цей документ ознаменував собою перехід від інтеграції осіб з інвалідністю до інклюзії (Peters, 2007). Згідно з цією Декларацією «усі особи, що мають особливі потреби у сфері освіти, повинні мати доступ до навчання у звичайних школах». (*Salamanskaia deklaratsiia o printsipah, politike i prakticheskoi deiatelnosti lits s osobyimi potrebnostyami*, 1994).

Проаналізуємо ідеї, які існували стосовно розуміння проблем аутизму, способів його корекції та включення такої дитини у соціум. Розвиток медицини та психології у XX столітті призвів до збільшення інтересу до осіб з психічними розладами. Лікарі починають описувати все нові і нові розлади, а педагоги та психологи у свою чергу намагаються знайти способи корекції. Так, у 1943 році вперше був описаний діагноз «аутизм» американським психіатром Л. Каннером, а всього через рік, незалежно від цього відкриття, австрійський лікар Г. Аспергер захищає дисертацію, у якій він вивчає дітей з подібними проявами, але у більш легкій формі, та називає цей розлад аутистичною психопатією (Skrypnyk, 2010).

Характерною ознакою для розладів спектру аутизму є порушення навичок соціальної взаємодії та спілкування, а також наявність стереотипної

поведінки, обмежених інтересів та дій. При цьому розладі значно порушується вербальна (затримка або повна відсутність розвитку мовлення) та невербальна (погляд у очі співрозмовнику, вираз обличчя, положення тіла та жести) комунікація. Якщо дитина має достатньо збережену мову, то вона може мати складності у ініціюванні та підтримці розмови з оточуючими. Відмічаються також проблеми з граматиною та просодикою (швидкістю, тональністю, інтонацією, ритмом та наголосом). Через порушення розуміння мови такій дитині може бути складно розуміти прості запитання.

Маючи обмежені інтереси, дитина з аутизмом може наполягати на одноманітності та виражати занепокоєння при незначних змінах. При роботі з такою дитиною спеціалісти нерідко стикаються з такими проблемами у поведінці, як імпульсивність, агресивність, аутоагресія та, особливо у ранньому віці, спалах гніву. Також у частини дітей відмічаються дивні відповіді на сенсорні стимули (підвищена чутливості до звуків, світла та запахів) (Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 1994).

Для того щоб розпочати правильну корекцію щодо включення дитини до суспільного життя, вчені намагалися зрозуміти природу виникнення цього розладу. Зокрема, Л. Каннер робить припущення, що причиною відчуженості та небажання дитини до комунікації є занадто холодні високоінтелектуальні батьки, зазвичай поглинені наукою, літературою або мистецтвом. Він відмічає, що інтерес до людей у таких батьків був обмежений, а їх шлюби були зазвичай формальними. Однак, у своїх більш пізніх працях науковець відмовляється від цієї гіпотези (Skrypnuk, 2010).

Як відомо, у 40-60 рр. XX ст. Англія та США знаходилися під великим впливом психоаналізу. Значний внесок у розвиток такого напрямку, як дитячий психоаналіз було зроблено видатним вченим А. Фрейд. Займаючись із дітьми під час Другої світової війни, дослідниця помітила важливість знаходження матері з дитиною для її гармонійного розвитку. А. Фрейд вважала, що відсутність матері у житті дитини призводить до тривожності та

неврозів. Таким чином, організм дитини вмикає захисний механізм, який призводить до психопатології. Для лікування дітей з патологією науковець використовує метод ігротерапії. Необхідно підкреслити, що у цьому ж напрямі працювали М. Кляйн, Д. Віннікотт, І. Рохлін, Е. Родріге та Ф. Тастін, котрі обґрунтували психогенну теорію аутизму, тобто вивчили вплив близького оточення дитини на розлад (Nadeson, 2005).

Дещо змінивши попередні теорії австро-американський учений Б. Беттельгейм приходять до висновку, що аутизм – це усвідомлена втеча дитини від зовнішнього світу. Ізоляція, яку обрала дитина служила для того, щоб вижити у рамках «тотально фруструючого середовища». З цього приводу науковець пише: «аутичні діти не тільки щохвилини бояться за своє життя, але, мабуть, переконані у невід’ємній близькості смерті, а також у тому, що її можна відстрочити лише одним способом – не помічати саме життя» (Bettelheim, 2013).

Дана концепція по суті у проблемах розвитку дитини звинувачує самих батьків, і у першу чергу матер, що за певних обставин не знає чи не може піклуватися про дитину необхідним чином. Для того, щоб почати терапію, дитину забирали від батьків до клініки, де вона знаходилася під наглядом спеціальних педагогів. Завданням терапії було переконати дитину в тому, що їй не загрожує ніяка небезпека, що вона не самотня та допомогти їй винайти конструктивні форми взаємодії.

Таких самих поглядів на природу виникнення аутизму дотримувались Н. Тінберген, Е. Тінберген, М. Велч (1983 р.) та деякі інші фахівці. Для повернення емоційного контакту матері та дитини вони пропонували холдінг-терапію, яка представляла собою насильницьке утримання дитини в обіймах (Skrypnuk, 2010). Теорія Б. Беттельгейма, а далі Тінбергенів та М. Велч призвела до того, що ще тривалий час не знімалась провина з батьків і, не дивлячись на усі докладені зусилля, значних змін у корекції аутизму психоаналітики так і не досягли.

Іншим підходом, що значно вплинув на розв'язання проблеми аутизму та винайдення способів його корекції, була біхевіоральна терапія, а точніше – прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis). Дж. Куппер, Т. Херон та Б. Хьюард визначають аутизм як «науковий підхід, що вивчає змінні навколишнього середовища, які впливають на соціально значиму поведінку, і розробляє технології для зміни цієї поведінки» (Cooper, Heron and Heward, 2014). Перші спроби зрозуміти аутизм через призму біхевіоризму були зроблені С. Фестер, М. ДеМаєр, М. Вольф, Т. Різлі та Х. Миис, які переконливо довели, що поведінка аутичної дитини пов'язана певною мірою зі змінами у навколишньому середовищі.

Суттєвий внесок у розробку питань, які вивчаються, зробив О. Ловаас (1973 р.), який провів експеримент з двадцятьма дітьми, що мали невтішний прогноз до початку терапії. За допомогою розробленої системи заохочень та покарань дітям були прищеплені соціально значущі навички, що призвело до зменшення кількості проявів небажаної поведінки.

О. Ловаас та його команда розпочали роботу над зменшенням негативної поведінки (автостимуляція, агресія та автоагресія) та водночас над прищепленням простої поведінки (наприклад, подивитися у очі чи сісти за вимогою лікаря). Далі, якщо дитина була німа, проводилась робота над звуковою імітацією. У той же період, коли проходила робота над мовою, діти тренували інші соціальні навички та здійснювали самообслуговування.

За допомогою вимірювання, які проводились до, після та під час експерименту можна простежити такі зміни, як: підвищення рівня IQ; покращення використання мови; покращення соціальної невербальної поведінки та зменшення проблемної поведінки. Не дивлячись на те, що у всіх дітей спостерігався прогрес, покращення у одних дітей було значно більшим, ніж у інших (Lovaas, 1973).

У сучасних американських та канадських школах даний підхід користується популярністю. Ми проаналізували, як можна організувати роботу з дітьми з аутизмом на перших етапах, а тепер схарактеризуємо, які

методи та стратегії біхевіористи пропонують для включення дитини до інклюзивної школи.

Першою та найважливішою характеристикою дитини є оцінка її функціональних навичок, що проводиться за допомогою протоколу VB-MAPP, який надалі допомагає з вибором мети та завдань навчання, а також є важливим для подальшої оцінки прогресу дитини (Erts, 2013). Для виявлення причини появи проблемної поведінки у класі використовується таблиця спостереження ABC (Antecedent – Behavior – Consequence), де вчитель чи його помічник записують таку послідовність: те, що передувало цій поведінці; її наслідки та, спираючись на ці данні, робить надалі корекцію небажаної поведінки (Cooper, Heron, Heward, 2014).

Допомогти дитині включитися у освітній процес можуть такі техніки, як: візуальний розклад (Picture schedules), що допомагає зробити шкільний день дитини більш передбачуваним; праймінг (Priming), який передбачає навчання навичкам, котрі будуть необхідні у найближчому майбутньому; використання підказок (Prompting strategies); використання заохочень (Reinforcements); навчання ключовим навичкам та натуральне навчання (Incidental Teaching and Pivotal Response Training); соціальні історії (Social stories); включення до навчального процесу за допомогою одноліток (Peer Mediated Intervention) та стратегії самоуправління (Self-Management) та ін. (Erts, 2013).

Обговорення. Одним із наведених підходів є прикладний аналіз поведінки – підхід, який значно вплинув на якість навчання дітей з розладом спектру аутизму, показавши високі результати щодо отримання дитиною життєво необхідних навичок (Lovaas, 1973). Першочергово цей підхід використовується як індивідуальна терапія, але при індивідуальній роботі дитина має низькі шанси узагальнити навички та використовувати їх у соціумі належним чином, тому у англійських країнах все більше уваги приділяється навчанню дитини необхідним навичкам у інклюзивному середовищі за допомогою біхевіоральної терапії.

Російська дослідниця у сфері аутизму М. Ліблінг вважає, що прикладний аналіз поведінки є недопустимим для дітей дошкільного віку та ефективним для дітей шкільного віку. Фахівець вважає, що ця терапія закріплює стереотипність поведінки, намагається усунути багато видів поведінки, що є необхідними для розвитку дитини, але не приводить до осмисленого закріплення навичок (Libling, 2014).

У наступних дослідженнях необхідними є більш детальна характеристика методів включення дитини з розладом спектру аутизму за допомогою прикладного аналізу поведінки у загальноосвітні навчальні заклади та аналіз отриманих результатів поведінковими терапевтами у цьому напрямі.

Висновки. Отже, нами була проаналізована еволюція становлення інклюзивної освіти у англomовних країнах (Великобританія, Канада, США), починаючи від сегрегації та повного неприйняття людей з інвалідністю до розуміння їхніх потреб і необхідності включення кожної людини до соціуму. У зазначеній статті ми приділили увагу питанням включення дитини з розладом спектру аутизму до загальноосвітнього середовища, так як така дитина через складності у соціальній взаємодії та одноманітні інтереси потребує особливих методів та прийомів при роботі з нею.

З цією метою були описані два основних підходи, що у другій половині ХХ століття значно вплинули на розуміння проблеми включення такої дитини до загальноосвітнього середовища – психоаналітичний та біхевіоральний (прикладний аналіз поведінки). Прихильники психоаналітичного підходу вважали, що причиною розладу є психогенний фактор і зміни у стані дитини можуть статися тільки в умовах тотальної довіри та зменшення страхів. Хоча ця ідея і була популярна тривалий час, значних змін у стані дитини вони так і не досягли. Інший підхід, біхевіоральний, продемонстрував ретельні та якісні дослідження, які надалі дозволили коректувати поведінкою дитини та навчати її новим навичкам.

Зараз цей підхід є найбільш популярним у англomовних країнах для роботи з такими дітьми та включенні їх до загальноосвітніх класів.

ЛІТЕРАТУРА:

- Cooper J. O., Heron T. E., Heward W. L. *Applied Behavior Analysis*. Harlow, 2014. 759 p.
- Lovaas O., Koegel R., Simmons J. Some generalization and follow-up measures on autistic children in behavior therapy. J.S. Long. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1973 Spring; 6(1). P.131–165.
- Nadeson M. H. *Constructing Autism: Unravelling the 'Truth' and Understanding the Social*. New York: NY, 2005. 247 p.
- Peters S. J. Historical Analysis of International Inclusive Education Policy and Individuals With Disabilities. *Journal of Disability Policy Studies*. 2007. Vol.18(2). P.98–108.
- Psychiatric Association: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition*. Washington, DC, American Psychiatric Association, 1994. 886 p.
- Winze M. A. Confronting difference: an excursion through the history of special education. *The SAGE Handbook of Special Education*. London: SAGE, 2006. P. 21–33.
- Беттельгейм Б. Пустая крепость. Детский аутизм и рождение Я: пер. с англ. 2-е изд. М. : Академический Проект; Фонд «Мир», 2013. 480 с.
- Ерц Ю. В. Инклюзия детей с аутизмом в общеобразовательной системе: обзор целей и стратегий. *Вестник ассоциации психиатров Украины* (1) 2013. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/35074> (дата звернення: 29.03.2019)
- Ліблінг М. М. Десять аргументов против АВА-терапии. Детский аутизм: пути понимания и помощи (20) 2014, URL: <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-20/desjat-argumentov-protiv-aba-terapii> (дата звернення: 29.03.2019)
- Малофеев Н. Н. Специальное образование в меняющемся мире. Европа: учеб. пособие для студентов пед. вузов. М. : Просвещение, 2009. 319 с.
- Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Міністерство освіти і науки України, Лист від 23.05.2017 № 2053-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii> (дата звернення: 1.03.2019)
- Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности лиц с особыми потребностями: Всемирная конференция по образованию лиц с особыми потребностями, 7-10.06.1994. URL: http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html (дата звернення: 5.03.2019)
- Скрипник Т. В. Феноменология аутизму: Монография. К. : Видавництво «Фенікс», 2010. 320 с.

REFERENCES:

- Bettelgeim B. (2013) *Pustaiia krepost. Detskiy autizm i rozhdienie Ya* [Empty fortress. Child autism and birth I.]: (Trans. from English). 2-e izd, Moskva: Akademicheskii Proekt; Fond «Mir» (in Russian).
- Cooper J.O., Heron T.E., Heward W.L. (2)14) *Applied Behavior Analysis*. Harlow.
- Erts Yu.V. (2013) Ynkliuziia detei s autyzmom v obshcheobrazovatelnoi systeme: obzor tselei i stratehi. [Inclusion of children with autism in the general education system: review of goals and strategies]. *Vestnyk assotsyatsii psikhiatrov Ukrainy* (1). Retrieved from <http://www.mif-ua.com/archive/article/35074> (in Russian).
- Libling M. M. (2014) Desiat argumentov protiv AVA-terapii. [Ten arguments against AVA therapy] *Detskiy autizm: puti ponimaniia i pomoschi* (20). Retrieved from <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-20/desjat-argumentov-protiv-aba-terapii> (in Russian).

- Lovaas O., Koegel R., Simmons J. (1973) Some generalization and follow-up measures on autistic children in behavior therapy. *Journal of Applied Behavior Analysis* 6(1), pp. 131–165.
- Malofeev N. N. (2009) *Spetsialnoe obrazovanie v meniaiushchiesia mire. Evropa* [Special education in a changing world. Europe.] : *ucheb. posobie dlya studentov ped. vuzov*. Moskva: Prosveschenie (in Russian).
- Ministry of Education and Science of Ukraine (2017, May 23). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» schodo osoblyvostei dostupu osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do osvitnih poslug. [On Amendments to the Law of Ukraine «On Education» on the Peculiarities of Access to Persons with Special Educational Needs for Educational Services] (Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii> (in Ukrainian).
- Nadeson M. H. (2005) *Constructing Autism: Unravelling the ‘Truth’ and Understanding the Social*. New York: NY.
- Peters S. J. (2007) Historical Analysis of International Inclusive Education Policy and Individuals With Disabilities. *Journal of Disability Policy Studies*. Vol.18(2). pp. 98-108.
- Psychiatric Association (1994) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition*. Washington, DC, American Psychiatric Association.
- Skrypnyk T. V. (2010) *Fenomenolohiia autyzmu* [Phenomenology of autism] : Monohrafiia. Kyiv: Feniks (in Ukrainian).
- Winze M. A. (2006) *Confronting difference: an excursion through the history of special education. The SAGE Handbook of Special Education*. London: SAGE.
- World Conference on Special Needs Education (1994, June 7-10). Salamanskaia deklaratsiia o printsipah, politike i prakticheskoi deiatelnosti lits s osobyimi potrebnyami. [Salaman Declaration on Principles, Policies and Practical Activities of Persons with Special Needs] (Vsemirnaya konfkrentsiya po obrazovaniyu lits s osobyimi potrebnyami). Retrieved from http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html (in Russian).

Інформація про автора:

Псарьова Марина Дмитрівна: ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0575-2629>, аспірант кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, вул. Валентинівська, 2, 61000
e-mail: m.psareva.ua@gmail.com

Information about the author:

Psarova Maryna Dmytrivna: ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0575-2629>; PhD candidate of the Department of History of Pedagogy and Comparative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, Kharkiv, Street Valentynivska, 2, 61000
e-mail: m.psareva.ua@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Псарьова М.Д. Становлення інклюзивної освіти в англomовних країнах (Великобританія, Канада, США). Теорія та методика навчання та виховання. 2019. № 46. С. 131–142. DOI: 10.34142/23128046.2019.46.10

Дата надходження статті до редакції: 18.04.2019
Стаття прийнята до друку: 03.05.2019